

Termin *ἀξιός* w Ewangelii według św. Mateusza jako kategoria relacyjna

ks. Bogdan Zbroja

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie <https://ror.org/0583g9182>

bogdan.zbroja@upjpa2.edu.pl <https://orcid.org/0000-0002-9125-3913>

Termin *ἀξιός* (*aksios*) w tekstach Nowego Testamentu, a zwłaszcza w Ewangelii według św. Mateusza, odgrywa istotną rolę w wyrażaniu kategorii godności, wartości i stosowności osoby wobec Bożego działania. Wyraz ten, tłumaczony najczęściej jako „godny”, pojawia się u Mateusza w kilku kluczowych kontekstach kerygmatacznych i parenetycznych, odnosząc się zarówno do ludzi, czyli ich dyspozycji duchowej wobec przesłania Ewangelii, jak i do działania Boga w dziejach zbawienia. Zrozumienie semantyki oraz funkcji teologicznej tego wyrażenia pozwala głębiej uchwycić logikę wykluczania i włączania adresatów zbawczego orędzia Jezusa, a także sens wymagań, które Ewangelia stawia swoim słuchaczom i głosicielom.

Dotychczasowe badania egzegetyczne koncentrowały się najczęściej na analizie terminów pokrewnych, takich jak *ἀξιός* w pismach Pawłowych, u św. Łukasza lub w szerszym ujęciu moralno-parenetycznym Nowego Testamentu. Użycie tego terminu u Mateusza wymaga jednak odrębnej, pogłębionej refleksji egzegetyczno-teologicznej, uwzględniającej jego zakorzenienie w judaistycznym języku wartości, a także w strukturze narracyjnej samej Ewangelii.

Celem niniejszego studium jest możliwie pełne ukazanie znaczenia słowa *ἀξιός* w Ewangelii według św. Mateusza, z uwzględnieniem jego występowania w tekście greckim, kontekstu literackiego i teologicznego, a także współczesnej literatury przedmiotu. Artykuł podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób kategoria „godności”

w rozumieniu Mateuszowym kształtuje obraz wspólnoty uczniów oraz przesłanie zbawienia głoszone przez Chrystusa.

1. Znaczenie termin *ἀξιός*

Analiza terminu *ἀξιός* w Ewangelii według św. Mateusza wpisuje się w szerszą problematykę języka wartości w Nowym Testamencie, zwłaszcza w odniesieniu do sposobu oceniania postaw człowieka wobec zbawczego działania Boga. W dotychczasowych badaniach egzegetycznych termin ten był najczęściej interpretowany w kategoriach moralnych lub parenetycznych jako określenie „godności” rozumianej w sensie etycznym bądź społecznym (Luz, 2007, s. 145–149; Davies & Allison, 1988, s. 307–311).

W klasycznych opracowaniach leksykalnych, takich jak *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature* Waltera Bauera i Fredericka Dankera, termin *ἀξιός* definiowany jest jako „bycie godnym”, „posiadanie wartości odpowiadającej określonej normie” lub „zasługiwanie na coś” (Bauer & Danker, 2000, *ἀξιός*). Podobne ujęcie prezentuje leksykon semantyczny Johanna P. Louwa i Eugene’a A. Nidy (1989, § 65.18), którzy sytuują ten termin w polu znaczeniowym adekwatności i stosowności wobec określonego standardu lub oczekiwania. W obu przypadkach punkt ciężkości spoczywa na relacji proporcjonalności, jednak bez wyraźnego rozwinięcia jej implikacji teologicznych.

Komentatorzy Ewangelii według św. Mateusza, tacy jak Ulrich Luz (2001, s. 95–100), W. D. Davies i Dale C. Allison (1991, s. 149–151) oraz John Nolland (2005, s. 139–147), analizują wystąpienia terminu *ἀξιός* przede wszystkim w kontekście poszczególnych perykop, wskazując na jego funkcję w określaniu jednoznacznej gotowości człowieka do przyjęcia orędzia Jezusa. W ich ujęciu termin ten służy rozróżnieniu między tymi, którzy odpowiadają pozytywnie na wezwanie Ewangelii, a tymi, którzy je odrzucają. Interpretacje te pozostają jednak zazwyczaj na poziomie komentarza do konkretnych tekstów i nie prowadzą do systematycznego ujęcia teologicznego tej kategorii w obrębie całej Ewangelii.

Należy zauważyć, że redukcja znaczenia terminu ἄξιός do kategorii wyłącznie moralnej lub parenetycznej nie oddaje w pełni jego funkcji w strukturze narracyjnej Ewangelii według św. Mateusza. Pojęcie to jest w niej konsekwentnie związane ze świadomą odpowiedzią człowieka na inicjatywę Boga, a nie jedynie z oceną jego postawy etycznej (Luz, 2001, s. 95–100; Nolland, 2005, s. 416–423). W tym sensie interpretacje ograniczające ἄξιός do wymiaru normatywno-moralnego, obecne w części komentarzy egzegetycznych, wymagają uzupełnienia poprzez uwzględnienie jego relacyjnego i teologicznego charakteru, zakorzenionego w dynamice Bożego zaproszenia i ludzkiej odpowiedzi, która konstituuje Mateuszową wizję uczniostwa (Davies & Allison, 1991, s. 207–213; France, 2007, s. 396–402).

Istotne znaczenie dla pełniejszego zrozumienia semantyki ἄξιός ma również opracowanie zawarte w *Theological Dictionary of the New Testament*, w którym termin ten analizowany jest w perspektywie dynamicznego rozwoju: od znaczenia „równoważności” i „odpowiedniości” w klasycznym języku greckim do znaczenia normatywnego i relacyjnego w tekstach biblijnych (Quell, 1964, s. 379–381). Autorzy podkreślają, że w Nowym Testamencie ἄξιός nie odnosi się jedynie do wartości immanentnej, lecz zasadniczo do relacji między działaniem człowieka a wymaganiami Boga. Ujęcie to otwiera możliwość reinterpretacji tego terminu w kluczu teologicznym, nie zostaje jednak w pełni rozwinięte w odniesieniu do Ewangelii według św. Mateusza. Na tle tych badań należy również uwzględnić obecność terminu ἄξιός w Septuagincie, gdzie występuje on m.in. w kontekstach kultowych i teologicznych, określając Boga jako „godnego uwielbienia” (por. 2 Sm 22, 4 LXX; Ps 18, 4 LXX). Wskazuje to, że pierwotne znaczenie tego terminu jest zakorzenione nie tylko w języku wartości, lecz także w dynamice relacji przymierza i odpowiedzi człowieka na Boże działanie.

Pomimo obecności powyższych analiz należy stwierdzić, że w literaturze przedmiotu brakuje opracowań podejmujących w sposób całościowy i systematyczny problem znaczenia terminu ἄξιός w Ewangelii według św. Mateusza jako kategorii teologicznej. Dotychczasowe badania koncentrują się na aspektach leksykalnych lub egzegetycznych, natomiast rzadko podejmują próbę uchwycenia wewnętrznej logiki tej

kategorii w strukturze narracyjnej całej Ewangelii oraz jej implikacji dla głębszego zrozumienia teologii Mateusza.

W tej perspektywie niniejszy artykuł podejmuje próbę wypełnienia wskazanej luki badawczej poprzez analizę wszystkich wystąpień terminu *ἀξίος* w Ewangelii według św. Mateusza oraz ich reinterpretację w kluczu relacyjnym. Zakłada się, że termin ten nie pełni jedynie funkcji oceniającej, lecz stanowi wyraźną Mateuszową kategorię hermeneutyczną, wyrażającą adekwatność odpowiedzi człowieka wobec zbawczego działania Boga objawionego w Jezusie Chrystusie.

2. Relacyjny charakter terminu *ἀξίος* w Ewangelii według św. Mateusza

Termin *ἀξίος* w Ewangelii według św. Mateusza odgrywa istotną rolę w konstruowaniu obrazu ucznia oraz jego relacji do głoszonego orędzia zbawczego. Z perspektywy podejścia synchronicznego należy zauważyć, że wystąpienia tego terminu są strategicznie rozmieszczone w kluczowych momentach narracji: w sekcji wprowadzającej (Mt 3), w mowie misyjnej (Mt 10) oraz w przypowieściach o królestwie (Mt 22). Takie umiejscowienie wskazuje, że *ἀξίος* pełni funkcję kategorii interpretacyjnej, określającej adekwatność odpowiedzi człowieka wobec inicjatywy Boga. Z punktu widzenia semantycznego termin ten oznacza „bycie odpowiednim”, „stosownym” lub „proporcjonalnym” wobec określonej normy. W Ewangelii według św. Mateusza norma ta ma przede wszystkim charakter teologiczny i chrystologiczny: jest nią wezwanie do nawrócenia, przyjęcia misji oraz radykalnego uczniostwa.

W dalszej części przedstawione zostaną wszystkie miejsca, wraz ze stosownym kontekstem, w których badany termin wskazuje na relacyjny charakter świadomej odpowiedzi człowieka na Boże zaproszenie.

2.1. Egzegeza Mt 3, 8–11

Perykopa Mt 3, 8–11 stanowi zwartą jednostkę programową, w której Mateusz łączy wezwanie do nawrócenia z chrystologicznym ukiernikowaniem całej sceny. Jej wewnętrzna dynamika opiera się na

przejściu od imperatywu etycznego: „wydajcie więc owoc godny nawrócenia” – ποιήσατε οὖν καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας (Mt 3, 8) do deklaracji Jana Chrzciciela o własnej nieadekwatności wobec Tego, który nadchodzi: „nie jestem godzien nosić Mu sandałów” – οὐκ εἰμι ἱκανὸς (ἄξιος)... W tradycji synoptycznej sens pozostaje zbieżny – u Mateusza: βασιτάσαι τὰ ὑποδήματα αὐτοῦ (Mt 3, 11), św. Marek mówi w tym miejscu o byciu niegodnym „rozwiązania rzemyka Jego sandałów” – λύσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ (Mk 1, 7), co dosłownie przejmują także św. Łukasz (Łk 3, 16). W konsekwencji u św. Mateusza termin ἄξιός nie funkcjonuje jako abstrakcyjna kategoria moralna, lecz jako pojęcie relacyjne, wyrażające odpowiedniość człowieka wobec Bożego wezwania do nawrócenia oraz wobec samej osoby Mesjasza (Hagner, 1993, s. 48–52; Paciorek, 2005, s. 142–148).

W Mt 3, 8 kluczowe znaczenie ma konstrukcja καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας. Semantycznie ἄξιος oznacza to, co „stosowne”, „odpowiednie” i „współmierne” wobec określonej rzeczywistości; nie chodzi więc tylko o „godność” w sensie wartościującym, lecz o adekwatność widzialnego skutku wobec wewnętrznej przemiany (Bauer & Danker, 2000, ἄξιός; Louw & Nida, 1989, § 65.18). Św. Mateusz, podobnie jak tradycja prorocka Izraela, odrzuca tu czysto deklaratywne rozumienie nawrócenia. Metanoia nie jest aktem jedynie wewnętrznym ani tym bardziej emocjonalnym, lecz wydarzeniem, które musi przejść w sferę czynu. „Owoc” jest zatem zewnętrznym potwierdzeniem autentyczności osobowego zwrotu ku Bogu. Na poziomie narracyjnym werset ten polemizuje z iluzją religijnego bezpieczeństwa, opartego jedynie na pochodzeniu lub przynależności do rodu Abrahama, i wprowadza kryterium egzystencjalne: prawdziwość odpowiedzi człowieka ujawnia się w jej rzeczywistych skutkach (Davies & Allison, 1988, s. 307–311; France, 2007, s. 106–109). W tym sensie Mt 3, 8–9 należy czytać łącznie, nawet jeśli centrum analizy stanowi tutaj werset ósmy. Jan Chrzciciel przeciwstawia bowiem „owoc godny nawrócenia” przekonaniu: „Abrahama mamy za ojca”. Relatywizuje w ten sposób przywilej genealogiczny i przesuwając akcent na odpowiedź etyczną. Jest to zgodne zarówno z teologią prorocką, jak i z szerszym profilem pierwszej Ewangelii, w której sama zewnętrzna przynależność do ludu wybranego nie gwarantuje udziału

w Bożym królestwie. W efekcie óżiód wyraża tu nie status, lecz wymóg zgodności między deklarowaną relacją do Boga a rzeczywistym sposobem życia (Nolland, 2005, s. 139–143; Luz, 2007, s. 146–147).

Druga część perykopy Mt 3, 10–11 pogłębia ten sens, ale przenosi go na poziom chrystologiczny. Obraz siekiery przyłożonej do korzenia drzew oraz zapowiedź radykalnego sądu nad drzewem, które nie wydaje dobrego owocu, pokazują, że brak „owocu godnego nawrócenia” nie jest uchybieniem marginalnym, lecz sytuacją graniczną. Mateusz wiąże autentyczność nawrócenia z perspektywą eschatologiczną: to, czy odpowiedź człowieka jest adekwatna, zostanie zweryfikowane przez nadchodzący sąd. „Owoc” nie jest zatem jedynie metaforą moralnego wzrostu, lecz czytelnym znakiem zdolności wejścia w porządek królestwa Bożego (France, 2007, s. 109–111; Davies & Allison, 1988, s. 311–315; Paciorek, 2005, s. 142–148). W Mt 3, 11 Jan przeciwstawia swój chrzest wodą Temu, który będzie chrzczył „Duchem Świętym i ogniem”. Na tle tego kontrastu jego wyznanie niegodności nabiera znaczenia teologicznego. Jan nie twierdzi jedynie, że jest pokorny albo że zajmuje niższą pozycję w hierarchii religijnej niż Mesjasz. Sformułowanie o „noszeniu sandałów” należy do języka służby najniższego rzędu; właśnie dlatego wyznanie Jana uwydatnia nie tylko różnicę funkcji, lecz także radykalną nieproporcjonalność między nim jako poprzednikiem a przychodzącym Mesjaszem. Jeśli w Mt 3, 8 człowiek ma wydać „owoc odpowiedni” wobec zaproszenia Boga, to w Mt 3, 11 sam Jan Chrzcziciel uznaje, że wobec nadchodzącego Jezusa nie posiada nawet minimalnej „stosowności” właściwej niewolnikowi. W ten sposób terminologia godności zostaje w tej perykopie przeniesiona z płaszczyzny etycznej na chrystologiczną (Luz, 2007, s. 147–149; Nolland, 2005, s. 144–147).

Ta relacja między Mt 3, 8 a Mt 3, 11 jest teologicznie kluczowa. Ewangelista Mateusz zestawia bowiem ze sobą dwie formy „adekwatności”: najpierw adekwatność ludzkiego czynu wobec nawrócenia, a następnie nieadekwatność Jana wobec wielkości Jezusa. Pierwsza ma charakter moralno-egzystencjalny, druga zaś chrystologiczny. Razem tworzą one pełny profil perykopy: człowiek ma obowiązek odpowiedzieć Bogu w sposób proporcjonalny do otrzymanego wezwania, ale zarazem musi uznać, że wobec Mesjasza stoi zawsze w pozycji radykalnej

zaleŃnoŃci. Jest to napięcie charakterystyczne dla Mateusza: Ewangelia stawia człowiekowi wysokie wymagania, lecz zarazem nie pozwala mu absolutyzowa6c wlasnej sprawiedliwosci (France, 2007, s. 111–114; Davies & Allison, 1988, s. 315–319; Paciorek, 2005, s. 142–148).

W perspektywie intertekstualnej warto zauwaŃy6c, Ńe język „godnoŃci” i „owocu” ma g6lbokie zakorzenie w tradycji biblijnej. W Starym Testamencie odpowied6c cz6lowieka na BoŃe wybranie wielokrotnie opisywana jest za pomocǎ metafor owocu, drzewa i plonu, zwlaszcza w kontekstach przymierza, sǎdu i niewiernoŃci. Septuaginta utrwa6a semantykę adekwatnoŃci oraz stosownoŃci wobec normy religijnej, a tradycja prorocka akcentuje, Ńe sam rytua6 bez g6lbokiej przemiany Ńycia pozostaje niewystarczajǎcy. Ńw. Mateusz nie cytuje tutaj konkretnego tekstu LXX, lecz wyraŃnie porusza się w tym samym obszarze teologicznym: dar BoŃy domaga się odpowiedzi proporcjonalnej do swojej natury (Louw & Nida, 1989, § 65.18; Quell, 1964, s. 379–381).

Na poziomie teologii perykopę Mt 3, 8–11 naleŃy odczyta6c jako tekst o autentycznoŃci odpowiedzi cz6lowieka na BoŃǎ inicjatywę. „Godny owoc” nie oznacza zas6lugiwania na zbawienie, lecz ujawnienie rzeczywistej *metanoi*. Z kolei „nie jestem godzien” w ustach Jana nie oznacza jedynie subiektywnego uniŃenia, lecz obiektywne uznanie niesko6czonej przewagi Tego, kt6ry nadchodzi i kt6remu Jan jedynie przygotowuje drogę. Ca66c prowadzi do wniosku, Ńe w Ewangelii wedlug Ńw. Mateusza kategoria ǎǐi6c opisuje nie substancjalnǎ „godnoŃc” osoby, lecz relacyjnǎ proporcjonalnoŃc wobec dzia6ania Boga, osiǎgajǎc juŃ w tej pierwszej scenie zarówno wymiar etyczny, jak i chrystologiczny (Luz, 2007, s. 145–149; Nolland, 2005, s. 139–147; France, 2007, s. 106–114).

2.2. Egzegeza Mt 10, 10–13

Jednostka Mt 10, 5–15 stanowi częŃc mowy misyjnej Jezusa, w kt6rej okreŃlone zostajǎ zasady funkcjonowania wsp6lnoty uczni6w oraz spos6b przyjmowania g66szonego orędzia. W jej centrum w wersetach 10–13 pojawia się termin ǎǐi6c w dw6ch powiǎzanych, komplementarnych znaczeniach: jako zasada „naleŃnoŃci” (Mt 10, 10) oraz jako kryterium „stosownoŃci przyjęcia” (Mt 10, 11–13). Zestawienie tych dw6ch

sentencji tworzy spójną teologię relacji między głóścicielem a odbiorcą ewangelii (Luz, 2001, s. 90–98; Paciorek, 2005, s. 411–418).

W Mt 10, 10 Jezus stwierdza: „godzien jest robotnik swojej strawy” (ἄξιός γάρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ). Na poziomie semantycznym termin ἄξιός wyraża tu zasadę proporcjonalności między wykonywaną pracą a należnym jej wynagrodzeniem. W sensie podstawowym odpowiada on klasycznemu znaczeniu „bycia wartym” lub „zasługiwania na coś” w sprawiedliwej relacji adekwatności (Bauer & Danker, 2000, ἄξιός; Louw & Nida, 1989, § 65.18). Jednak w kontekście misyjnym Mateusza znaczenie to zostaje przetransponowane teologicznie: nie chodzi jedynie o sprawiedliwość społeczną, lecz o uznanie wartości samego głósczenia orędzia Ewangelii. Zwiastun Dobrej Nowiny jest „godny utrzymania” nie dlatego, że wykonuje zwykłą pracę mówcy, ale dlatego, że uczestniczy w przekazywaniu rzeczywistości królestwa Bożego, a przez to uobecnia i przedłuża dzieło samego Jezusa (France, 2007, s. 382–385; Nolland, 2005, s. 416–418). W ten sposób ἄξιός w Mt 10, 10 nabiera wymiaru teologicznego: określa nie tylko relację ekonomiczną, lecz nade wszystko wartość samej misji ucznia (Turner, 2008, s. 254–259; Paciorek, 2005, s. 411–418). Wpisuje się to w szerszą tradycję biblijną (por. Pwt 24, 14–15), ale św. Mateusz nadaje tej zasadzie nową głębię, osadzając ją w kontekście posłania uczniów jako reprezentantów samego Jezusa. W efekcie przyjęcie ucznia staje się przyjęciem Chrystusa (por. Mt 10, 40), co nadaje relacji gościnności charakter chrystologiczny (Luz, 2001, s. 95–97; Davies & Allison, 1991, s. 180–185).

W Mt 10, 11–13 następuje jeszcze wyraźniejsze przesunięcie znaczenia terminu ἄξιός. Jezus poleca uczniom, aby wchodząc do miasta lub wsi, szukali, kto jest w nim godny (ἐξετάσατε τίς ἐν αὐτῇ ἄξιός ἐστιν), a następnie uzależnia skuteczność daru pokoju od „godności” domu: „jeżeli dom będzie godny” – ἐὰν μὲν ᾗ ἡ οἰκία ἄξια..., „jeśli zaś nie będzie godny”... (Mt 10, 13). Tutaj ἄξιός nie oznacza już zwykłej „zasługi” w sensie wynagrodzenia, lecz adekwatność postawy otwartości wobec nadchodzącego daru łaski (Nolland, 2005, s. 418–421; France, 2007, s. 385–388). Z perspektywy podejścia synchronicznego widać wyraźnie, że „godność” domu nie jest uprzednią cechą moralną ani statusem społecznym, lecz ujawnia się w akcie życzliwego przyjęcia uczniów. Dom

staje się „godny” przez swoją odpowiedź wobec wysłanników Jezusa. Ewangelista Mateusz konstruuje w ten sposób kategorię dynamiczną: ἄξιός nie opisuje jedynie tego, kim ktoś jest, lecz przede wszystkim to, jak odpowiada na Boże zaproszenie. W tym sensie termin ten wpisuje się w strukturę inkluzji i ekskluzji, charakterystyczną dla całej Ewangelii (Luz, 2001, s. 96–98; Paciorek, 2005, s. 411–418).

Szczególne znaczenie ma tu motyw pokoju (εἰρήνη), który uczniowie mają przekazać otwartemu dla nich domowi. Pokój nie jest tutaj zwykłym pozdrowieniem, lecz Bożym darem o charakterze teologicznym, odpowiadającym hebrajskiemu *šālôm*. Jest to owoc przymierza, błogosławieństwa i pełni życia. „Godność” domu polega więc na zdolności przyjęcia tego daru. Jeśli odpowiedź jest adekwatna, pokój zstępuje (ἐλθέτω) na dom; jeśli zaś nie, wówczas wraca (ἐπιστραφήτω) do uczniów. Mechanizm ten podkreśla, że dar Boży nie działa automatycznie, lecz wymaga świadomej i dobrowolnej odpowiedzi (Davies & Allison, 1991, s. 185–188; Nolland, 2005, s. 420–423). Warto zauważyć, że Mt 10, 11–13 funkcjonuje w bezpośrednim kontekście zapowiedzi sądu (Mt 10, 14–15). Odrzucenie uczniów skutkuje symbolicznym strąśnięciem prochu z nóg, co oznacza całkowite zerwanie relacji i zapowiedź poważnych konsekwencji eschatologicznych. W tym świetle „godność” lub jej brak nie ma jedynie znaczenia praktycznego, lecz ujawnia definitywny stosunek człowieka do orędzia królestwa oraz jego ponadczasowe konsekwencje (France, 2007, s. 388–392). Na poziomie teologicznym perykopa ta ukazuje dwa komplementarne aspekty terminu ἄξιός: po pierwsze – zasadę adekwatności w relacji między działaniem a jego skutkiem (Mt 10, 10), po drugie – kryterium przyjęcia daru (Mt 10, 11–13). Obydwa znaczenia łączy wspólna struktura, czyli relacja proporcjonalności. Głosiciel Ewangelii jest „godny” utrzymania, ponieważ jego misja odpowiada wartości przekazywanego orędzia; dom jest „godny”, jeśli jego reakcja odpowiada darowi, który przychodzi od wysłanników Jezusa (Luz, 2001, s. 97–98; Nolland, 2005, s. 416–423).

Jest to jedno z kluczowych miejsc dla zrozumienia teologii Mateusza. Termin ἄξιός nie oznacza tu jedynie moralnej doskonałości ani zasługi w sensie soteriologicznym, lecz adekwatność odpowiedzi wobec wydarzenia zbawczego. W tym sensie Mt 10, 10–13 rozwija intuicję

z Mt 3, 8–11: tak jak owoc ma być „godny” nawrócenia, tak dom ma być „godny” przyjęcia Ewangelii i jej głosicieli. W obu przypadkach chodzi o wyraźną korelację odpowiedzi z otrzymanym darem.

2.3. Egzegeza Mt 10, 37–38

Wypowiedzi Mt 10, 37–38 należą do kulminacyjnej części mowy misyjnej, w której Jezus radykalizuje wymagania wobec swoich uczniów. W bezpośrednim kontekście (Mt 10, 34–39) pojawia się napięcie między pokojem a „mieczem”, między więzami rodzinnymi a wiernością wobec Jezusa. Na tym tle termin ἄξιός osiąga szczególnie wysoką intensywność teologiczną: przestaje odnosić się jedynie do adekwatności odpowiedzi na dar, a staje się najwyższym kryterium egzystencjalnej relacji do samej osoby Chrystusa (Luz, 2001, s. 104–110; Paciorek, 2005, s. 430–435).

W Mt 10, 37 czytamy: „Kto kocha ojca lub matkę bardziej niż Mnie, nie jest Mnie godzien” (οὐκ ἔστιν μου ἄξιός). Konstrukcja składniowa wskazuje, że ἄξιός funkcjonuje tu w relacji do osoby Jezusa (μου), co ma zasadnicze znaczenie teologiczne. „Godność” nie odnosi się już do samych czynów czy postaw wobec orzędzia, lecz bezpośrednio do relacji wobec osoby Chrystusa. Semantycznie oznacza to całkowity brak adekwatności: miłość skierowana ku najbliższemu, jeśli narusza żywą relację do Jezusa, czyni ucznia „nieodpowiednim” wobec Jego wezwania (Bauer & Danker, 2000, ἄξιός; Louw & Nida, 1989, § 65.18). Z perspektywy podejścia synchronicznego logion ten nie stanowi absolutnej negacji więzi rodzinnych jako takich, lecz ich relatywizację w świetle absolutnego pierwszeństwa Jezusa. Św. Mateusz wpisuje się tutaj w tradycję biblijną wymagającą całkowitej wierności wobec Boga (por. Pwt 6, 5), ale dokonuje radykalnego przesunięcia: to osoba Jezusa staje się punktem odniesienia dla tej wierności. Tym samym ἄξιός nabiera wyraźnego wymiaru chrystologicznego i redefiniuje strukturę każdej relacji religijnej (France, 2007, s. 396–399; Nolland, 2005, s. 427–430).

Mt 10, 38 rozwija tę samą myśl w obrazie „brania krzyża”: „Kto nie bierze swego krzyża i nie idzie za Mną, nie jest Mnie godzien” (οὐκ ἔστιν μου ἄξιός). W tym kontekście ἄξιός oznacza adekwatność wobec drogi Jezusa, która prowadzi przez cierpienie, szyderstwa, odrzucenie

i śmierć. Termin „krzyż” (σταυρός) nie ma tu jeszcze pełnego znaczenia paschalnego, ale wskazuje na rzeczywistość całkowitego podporządkowania się woli Bożej, nawet za cenę życia (Luz, 2001, s. 108–109; Davies & Allison, 1991, s. 207–210; Paciorek, 2005, s. 430–435). Analiza semantyczna pokazuje, że *ἀξίος* nie oznacza tu „godności moralnej”, lecz zdolność wejścia w Jezusową logikę uczniostwa, która jest wymagająca i kosztowna. „Nie być godnym” oznacza nie tyle brak wartości osoby, ile brak właściwej odpowiedzi wobec zaproszenia Jezusa. W tym sensie termin ten zachowuje swoją podstawową strukturę znaczeniową, czyli proporcjonalność, ale zostaje przeniesiony na najwyższy poziom relacji egzystencjalnej (Nolland, 2005, s. 429–431). W kontekście Mt 10, 39 („Kto chce zachować swoje życie, straci je...”) logia o „godności” nabierają wyraźnego wymiaru paradoksalnego. Adekwatna odpowiedź na wezwanie Jezusa oznacza gotowość utraty życia, aby je odzyskać. W ten sposób *ἀξίος* wpisuje się w logikę odwrócenia systemu wartości charakterystyczną dla Ewangelii: prawdziwa „stosowność” wobec królestwa Bożego nie polega na zachowaniu bezpieczeństwa, lecz na jego przekroczeniu (France, 2007, s. 399–402).

Z punktu widzenia teologii św. Mateusza Mt 10, 37–38 stanowi punkt kulminacyjny rozwoju kategorii *ἀξίος*. Jeśli w Mt 3, 8 termin ten odnosił się do adekwatności czynów wobec nawrócenia, a w Mt 10, 10–13 do adekwatności odpowiedzi wobec misji, to tutaj odnosi się bezpośrednio do adekwatności wobec osoby Jezusa. Oznacza to przejście od poziomu etycznego i relacyjnego do poziomu chrystologicznego (Luz, 2001, s. 109–110). W perspektywie intertekstualnej logia te pozostają w ścisłym związku z tradycją starotestamentalną dotyczącą całkowitej wierności Bogu, ale jednocześnie ją przekraczają (Kleist, 1944, s. 344–345). Wymóg pierwszeństwa Jezusa wobec więzi rodzinnych nie ma bezpośredniego odpowiednika w Starym Testamencie i wskazuje na najwyższą chrystologię Mateusza (Hagner, 1993, s. 287–290). Termin *ἀξίος* staje się narzędziem tej reinterpretacji: określa, kto jest zdolny wejść w nową relację przymierza zogniskowaną wokół osoby Mesjasza (Davies & Allison, 1991, s. 210–213; Schreiner, 2019, s. 152–158).

Właśnie w tym miejscu najpełniej widoczna jest oryginalność Mateuszowego użycia *ἀξίος*. Nie jest to termin czysto moralny ani nawet

społeczny, lecz kategoria egzystencjalna, określająca adekwatność całościowej postawy osoby wobec Chrystusa. „Być godnym Jezusa” oznacza podporządkować Mu wszystkie relacje, decyzje i wartości aż po gotowość przyjęcia hańby krzyża. W ten sposób *ἄξιός* staje się jednym z kluczowych pojęć opisujących radykalizm uczniostwa w pierwszej Ewangelii (France, 2007, s. 396–402; Nolland, 2005, s. 427–431).

2.4. Egzegeza Mt 22, 8

Perykopa o uczcie królewskiej (Mt 22, 1–14) stanowi jedną z istotnych przypowieści Mateusza o królestwie Bożym, łączącą w sobie wątki zaproszenia, odrzucenia oraz ostatecznego sądu. Werset 22, 8 („Uczta wprawdzie jest gotowa, lecz zaproszeni nie byli godni” – οἱ δὲ κεκλημένοι οὐκ ἦσαν ἄξιοι) pełni funkcję kluczowego momentu interpretacyjnego całej przypowieści, ponieważ wprowadza kategorię *ἄξιός* jako kryterium wyjaśniające odrzucenie pierwotnych adresatów zaproszenia (Luz, 2005, s. 41–48).

Z perspektywy podejścia synchronicznego narracja rozwija się w trzech etapach: (1) zaproszenie skierowane do uprzednio wybranych i zaproszonych gości (Mt 22, 1–5), (2) ich odmowa i pełna nienawiści wrogość wobec sług (Mt 22, 6–7) oraz (3) rozszerzenie zaproszenia na całkowicie nowych uczestników (Mt 22, 8–10). W tym układzie Mt 22, 8 stanowi punkt przełomowy: to właśnie brak „godności” zaproszonych uzasadnia radykalną zmianę kręgu adresatów uczty (Paciorek, 2008, s. 271–275). Termin *ἄξιός* nie opisuje więc stanu ontologicznego, lecz interpretuje konkretną postawę, czyli pełną pogardy odmowę przybycia na ucztę (France, 2007, s. 817–822; Nolland, 2005, s. 883–888). Semantycznie *ἄξιός* oznacza tu brak adekwatności między otrzymanym zaproszeniem a reakcją zaproszonych. Nie chodzi o ich moralną niegodność w sensie absolutnym, lecz o nieproporcjonalność odpowiedzi wobec wielkości daru. Zaproszeni zostają określani jako „niegodni”, ponieważ ich reakcja – obojętność, zajęcie się własnymi sprawami, a nawet użycie przemocy wobec sług – nie odpowiada naturze zaproszenia królewskiego (Bauer & Danker, 2000, *ἄξιός*; Louw & Nida, 1989, § 65.18). W tym sensie termin zachowuje swoją podstawową strukturę

znaczeniową, czyli proporcjonalność, ale zostaje zastosowany w kontekście wyraźnie eschatologicznym. Istotne jest, że „godność” nie jest tutaj wstępnym warunkiem zaproszenia, lecz kategorią ujawniającą się dopiero w odpowiedzi na nie. Pierwotnie zaproszeni należą do najbardziej uprzywilejowanej grupy zaproszonych (κεκλημένους), co w kontekście Ewangelii Mateusza można odczytać jako odniesienie do pokoleń Izraela. Ich status nie gwarantuje jednak automatycznego udziału w uczcie; decydująca okazuje się dobrowolna odpowiedź. W ten sposób ἀξίος funkcjonuje jako kategoria dynamiczna: ujawnia, kto faktycznie wchodzi w rzeczywistość królestwa (Luz, 2005, s. 43–45; Paciorek, 2008, s. 271–275).

W Mt 22, 9–10 następuje zdecydowane rozszerzenie zaproszenia: „zapraszajcie wszystkich, których spotkacie” (πάντας ὅσους ἐὰν εὑρητε). Nowi goście, określani jako źli i dobrzy (πονηρούς τε καὶ ἀγαθούς), nie są wybrani na podstawie wcześniejszej „godności”. W ten sposób Mateusz podkreśla uniwersalny charakter zaproszenia. Napięcie nie zostaje jednak zniesione, ponieważ końcowa scena (Mt 22, 11–14) bardzo wyraźnie ukazuje, że także wśród nowych uczestników pozostaje kryterium weryfikacji (symbol szaty weselnej). Oznacza to, że ἀξίος nie znika tutaj jako kategoria, lecz zostaje pogłębiony: nie dotyczy już tylko przyjęcia, a raczej nieprzyjęcia zaproszenia, lecz także odpowiedniego uczestnictwa w samej uczcie (Davies & Allison, 1997, s. 196–205; Nolland, 2005, s. 888–892).

Z perspektywy teologicznej Mt 22, 8 ujawnia szczególną funkcję ἀξίος jako kategorii eschatologicznej (Hagner, 1995, s. 636–640). „Godność” oznacza gotowość do wejścia w rzeczywistość królestwa Bożego, która zostaje zaferowana jako bezinteresowny dar. Brak tej zdolności nie wynika z uprzedniego wykluczenia, lecz z niewłaściwej odpowiedzi na samo zaproszenie. W tym sensie przypowieść ukazuje dramat wolności człowieka: dar jest powszechny, ale jego przyjęcie nie jest automatyczne, ponieważ zakłada świadomą i przemyślaną decyzję zaproszonych (France, 2007, s. 822–826; Paciorek, 2008, s. 271–275).

W perspektywie intertekstualnej przypowieść ta nawiązuje wyraźnie do tradycji prorockiej, zwłaszcza do obrazów uczyty mesjańskiej (por. Iz 25, 6–9) oraz do motywu niewierności Izraela wobec Bożego

zaproszenia (por. Iz 5, 1–7). W Septuagincie brak odpowiedzi adekwatnej wobec Bożego działania często prowadzi do sądu i zastąpienia niewiernych przez innych wybranych przez Boga. Ewangelista Mateusz rozwija tutaj tę logikę, ukazując ją w kluczu chrystologicznym i eschatologicznym. Na poziomie syntetycznym Mt 22, 8 stanowi dopełnienie wcześniejszych wystąpień terminu ἄξιός w Ewangelii. Jeśli w Mt 3, 8 chodziło o adekwatność czynów wobec nawrócenia, a w Mt 10 o stosowność odpowiedzi wobec misji i osoby Jezusa, to tutaj chodzi o adekwatność relacji wobec ostatecznego zaproszenia do królestwa.

Termin ἄξιός osiąga więc swój pełny wymiar: staje się kategorią interpretującą los człowieka w perspektywie eschatologicznej (Luz, 2005, s. 45–48; France, 2007, s. 817–826; Paciorek, 2008, s. 271–275). Mt 22, 8 jest kluczowym tekstem dla postawionej tutaj tezy badawczej. Pokazuje on wyraźnie, że ἄξιός oznacza „godność” w sensie adekwatności odpowiedzi wobec Bożego daru zbawienia. To właśnie brak tej odpowiedniości wyklucza z uczty, podczas gdy jej obecność otwiera drogę do pełnego uczestnictwa w królestwie.

Wnioski

Przeprowadzona analiza wszystkich wystąpień terminu ἄξιός w Ewangelii według św. Mateusza pozwala uchwycić jego spójne i teologicznie rozwijające się znaczenie, które wykracza poza prostą kategorię oceny moralnej. W ujęciu całościowym termin ten funkcjonuje jako kategoria relacyjna, dynamiczna i normatywna, określająca adekwatność odpowiedzi człowieka wobec różnych wymiarów Bożego działania objawionego w Jezusie Chrystusie.

Z perspektywy podejścia synchronicznego należy zauważyć, że wystąpienia ἄξιός nie są rozmieszczone przypadkowo w tekście Ewangelii, lecz tworzą wyraźną strukturę narracyjną. Pojawiają się one w trzech kluczowych blokach: w scenie wprowadzającej (Mt 3), w mowie misyjnej (Mt 10) oraz w przypowieściach o królestwie (Mt 22). Takie rozmieszczenie wskazuje, że termin ten pełni funkcję swoistego „łącznika teologicznego”, który spaja różne etapy objawienia Bożego i odpowiedzi człowieka.

Analiza oparta na ustaleniach leksykalnych (Louw i Nida) pozwala stwierdzić, że podstawowe znaczenie ǎǐłłłł koncentruje się wokół idei adekwatności, stosowności i proporcjonalności. W Ewangelii według św. Mateusza znaczenie to zostaje jednak pogłębione i zreinterpretowane teologicznie: odnosi się nie tylko do relacji czysto społecznych czy moralnych, lecz do relacji między darem Bożym a odpowiedzią człowieka.

Na tej podstawie można wyróżnić cztery zasadnicze etapy rozwoju znaczeniowego terminu ǎǐłłłł w narracji Mateusza.

Pierwszy etap, reprezentowany przez Mt 3, 8–11, ukazuje ǎǐłłłł jako kategorię adekwatności wobec konieczności nawrócenia. „Owoc godny nawrócenia” oznacza konieczność zgodności między deklaracją metanoi a konkretnymi czynami. Już na tym poziomie termin ten ma wyraźnie charakter relacyjny: określa proporcjonalność odpowiedzi człowieka wobec wezwania Boga. Jednocześnie w Mt 3, 11 pojawia się drugi wymiar – chrystologiczny – w którym Jan Chrzciciel uznaje swoją niegodność wobec nadchodzącego Mesjasza. Tym samym w obrębie jednej perykopy ǎǐłłłł obejmuje zarówno relację człowieka do Boga, jak i relację człowieka do Chrystusa.

Drugi etap, widoczny w Mt 10, 10–13, rozwija tę kategorię w kontekście misyjnym uczniów. Termin ǎǐłłłł oznacza tu z jednej strony zasadę adekwatności między pracą a jej wynagrodzeniem (robotnik jest godny swojej strawy), z drugiej zaś kryterium przyjęcia orędzia (dom godny). W obu przypadkach zachowana zostaje struktura proporcjonalności: odpowiedź człowieka powinna korespondować z wartością daru, który otrzymuje. Szczególnie istotne jest to, że „godność” nie jest tu cechą uprzednią, lecz ujawnia się w samym akcie przyjęcia. Termin ten funkcjonuje więc jako kategoria dynamiczna, określająca relację między głóścicielem a odbiorcą Ewangelii.

Trzeci etap, obecny w Mt 10, 37–38, stanowi punkt kulminacyjny rozwoju teologicznego terminu ǎǐłłłł w tekście św. Mateusza. Tutaj odnosi się on bezpośrednio do osoby Jezusa i określa warunek uczniostwa. „Nie jest Mnie godzien” oznacza całkowity brak adekwatności wobec relacji z Chrystusem, która domaga się absolutnego pierwszeństwa. Termin ten nabiera więc charakteru egzystencjalnego i totalnego: obejmuje całe życie człowieka, jego relacje, decyzje oraz gotowość do przyjęcia

krzyża i ofiary. W tym sensie *ἀξιός* staje się kategorią definiującą radykalizm uczniostwa.

Czwarty etap, reprezentowany przez Mt 22, 8, wprowadza wymiar eschatologiczny. Stwierdzenie, że „zaproszeni nie byli godni” zasiąść do uczty, oznacza brak adekwatnej odpowiedzi na dar zaproszenia do królestwa. Termin *ἀξιός* funkcjonuje tu jako kryterium definitywne, ujawniające, kto faktycznie uczestniczy w rzeczywistości zbawczej. Jednocześnie przypowieść pokazuje, że „godność” nie jest warunkiem wstępnym zaproszenia, lecz ujawnia się dopiero w pozytywnej odpowiedzi na nie. W ten sposób napięcie między uniwersalnością daru a koniecznością odpowiedzi zostaje wyrażone szczególnie wyraźnie.

Zestawienie tych czterech etapów pozwala sformułować zasadniczy wniosek: termin *ἀξιός* w Ewangelii według św. Mateusza nie oznacza jedynie „godności” w sensie statycznym ani substancjalnym, lecz dynamiczną proporcjonalność odpowiedzi człowieka wobec Bożego działania. Jego znaczenie rozwija się od poziomu etycznego (nawrócenie), przez relacyjny (misja), aż po chrystologiczny (uczniostwo) i eschatologiczny (wieczne zbawienie). W ujęciu teologicznym można mówić o spójnej logice, która organizuje wszystkie wystąpienia terminu: dar Boży domaga się odpowiedzi proporcjonalnej do swojej natury. *ἀξιός* nie oznacza więc zasługi ani wartości immanentnej człowieka, lecz jego zdolność wejścia w relację odpowiadającą wielkości otrzymanego daru. Termin *ἀξιός* można rozumieć jako swoistą kategorię hermeneutyczną, która pozwala uchwycić napięcie między łaską Boga a odpowiedzią człowieka, między zaproszeniem a decyzją oraz między uniwersalnością zbawienia a jego egzystencjalnym przyjęciem. W tym sensie stanowi on jeden z kluczowych elementów teologii Ewangelii według św. Mateusza, potwierdzając jej głęboko relacyjny i dynamiczny charakter.

Istotnym polem dalszych badań pozostaje również pogłębiona analiza tła starotestamentalnego, zwłaszcza na podstawie Septuaginty, w której semantyka „godności” i „stosowności” rozwija się przede wszystkim w kontekście relacji przymierza oraz odpowiedzi Izraela na działanie Boga. Badania porównawcze na tym poziomie mogą pomóc jeszcze pełniej uchwycić ciągłość i rozwój tej kategorii w tradycji biblijnej. Podsumowując, należy stwierdzić, że termin *ἀξιός* w Ewangelii według

św. Mateusza stanowi ważny klucz interpretacyjny dla zrozumienia jej teologii. Ukazuje on, że zbawcze orędzie Jezusa nie tylko objawia Boga, lecz jednocześnie domaga się odpowiedzi adekwatnej do jego natury. W tym sensie ἄξιός odsłania fundamentalną prawdę Ewangelii: dar zbawienia jest bezinteresowny, lecz jego przyjęcie nie jest automatyczne – domaga się dobrowolnej odpowiedzi, adekwatnej do hojności i sprawiedliwości objawiającego się Boga.

Abstrakt

Termin ἄξιός w Ewangelii według św. Mateusza jako kategoria relacyjna

Artykuł podejmuje analizę znaczenia terminu ἄξιός (*aksios*) w Ewangelii według św. Mateusza, koncentrując się na jego funkcji w strukturze teologicznej tej księgi. Na podstawie podejścia synchronicznego oraz analizy semantycznej przeprowadzono egzegezę wszystkich kluczowych wystąpień tego terminu (Mt 3, 8–11; 10, 10–13; 10, 37–38; 22, 8). Wyniki badań wskazują, że ἄξιός nie oznacza jedynie „godności” w sensie ontologicznym ani wyłącznie moralnym, lecz wyraża adekwatność odpowiedzi człowieka wobec zbawczego działania Boga. Termin ten ma przede wszystkim charakter relacyjny i dynamiczny, ujawniając się w kontekście odpowiedzi na wezwanie do nawrócenia, podjęcia misji, relacji z osobą Jezusa oraz uczestnictwa w rzeczywistości królestwa Bożego. W artykule zaproponowano model teologiczny, w którym ἄξιός funkcjonuje jako kategoria integrująca relację między łaską a odpowiedzią. Ujęcie to umożliwia pełniejsze rozumienie antropologii, chrystologii i eschatologii Ewangelii według św. Mateusza w kluczu relacyjnej adekwatności.

Słowa kluczowe: ἄξιός, egzegeza, Ewangelia według św. Mateusza, królestwo Boże, łaska, metanoia, Nowy Testament, teologia biblijna, uczniostwo

Abstract

The Term ἄξιός in the Gospel according to Matthew as a Relational Category

This article examines the meaning of the term ἄξιός (*axios*) in the Gospel according to Matthew, focusing on its function within the theological structure of the text. Using a synchronic approach and semantic analysis, the study provides an exegesis of all major occurrences of the term (Matt 3:8–11; 10:10–13; 10:37–38; 22:8). The findings demonstrate that ἄξιός does not denote “worthiness” in an ontological or

merely moral sense, but rather expresses the adequacy of the human response to God's salvific action. The term has a relational and dynamic character, emerging in contexts such as conversion, reception of the mission, relationship to Jesus, and participation in the Kingdom of God. The article proposes a theological model in which ἄξιός functions as a key category integrating the relationship between grace and response. This approach allows for a fuller understanding of Matthew's anthropology, Christology, and eschatology in terms of relational adequacy.

Keywords: ἄξιός, biblical theology, discipleship, exegesis, Gospel according to St Matthew, grace, Kingdom of God, metanoia, New Testament

Bibliografia

- Aland, K., Aland, B., Karavidopoulos, J., Martini, C. M., & Metzger, B. M. (red.). (2012). *Novum Testamentum Graece* (wyd. 28). Deutsche Bibelgesellschaft.
- Bauer, W., & Danker, F. W. (2000). *A Greek-English lexicon of the New Testament and other early Christian literature* (wyd. 3). University of Chicago Press.
- Davies, W. D., & Allison, D. C. (1988–1997). *A critical and exegetical commentary on the Gospel according to Saint Matthew* (t. 1–3). T & T Clark.
- France, R. T. (2007). *The Gospel of Matthew* (New International Commentary on the New Testament). Eerdmans.
- Hagner, D. A. (1993). *Matthew 1–13* (Word Biblical Commentary, 33A). Word Books.
- Hagner, D. A. (1995). *Matthew 14–28* (Word Biblical Commentary, 33B). Word Books.
- Kleist, J. A. (1944). "Axios" in the Gospels. *The Catholic Biblical Quarterly*, 6(3), 342–346.
- Louw, J. P., & Nida, E. A. (red.). (1989). *Greek-English lexicon of the New Testament based on semantic domains* (wyd. 2). United Bible Societies.
- Luz, U. (2001). *Matthew 8–20: A commentary*. Fortress Press.
- Luz, U. (2005). *Matthew 21–28: A commentary*. Fortress Press.
- Luz, U. (2007). *Matthew 1–7: A commentary*. Fortress Press.
- Nolland, J. (2005). *The Gospel of Matthew: A commentary on the Greek text* (New International Greek Testament Commentary). Eerdmans.
- Paciorek, A. (2005). *Ewangelia według św. Mateusza: Rozdziały 1–13* (Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament, 1.1). Edycja Świętego Pawła.
- Paciorek, A. (2008). *Ewangelia według św. Mateusza: Rozdziały 14–28* (Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament, 1.2). Edycja Świętego Pawła.
- Quell, G. (1964). ἄξιός. W G. Kittel & G. Friedrich (red.), *Theological dictionary of the New Testament* (t. 1, s. 379–381). Eerdmans.
- Rahlfs, A., & Hanhart, R. (red.). (2006). *Septuaginta: Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes* (wyd. 2 popr.). Deutsche Bibelgesellschaft.

- Schreiner, P. (2019). *Matthew, disciple and scribe: The first gospel and its portrait of Jesus*. Baker Academic.
- Turner, D. L. (2008). *Matthew* (Baker Exegetical Commentary on the New Testament). Baker Academic.
- Zbroja, B. (2022). Godność człowieka (ἀξίος) w narracji Łukaszej (Łk i Dz). *Ruch Biblijny i Liturgiczny*, 75(1), 5–25. <https://doi.org/10.21906/rbl.3745>